

ВИБОРЧИЙ АБСЕНТЕЇЗМ: ОКРЕМІ ЗМІСТОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

ELECTORAL ABSENTEEISM: SOME CONTENT CHARACTERISTICS

Попович Т.П., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Гальчишак М.В., адвокат, аспірантка кафедри теорії та історії держави і права

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Марушка М.Т., студентка II курсу юридичного факультету

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Стаття присвячена висвітленню одного з актуальних наукових питань, а саме змістовним характеристикам виборчого абсентеїзму. Авторами розглянуто форми політичного абсентеїзму: парламентський та виборчий, з більшою концентрацією уваги на дослідженні виборчого абсентеїзму. Парламентський абсентеїзм проявляється у відсутності на засіданнях або ж у депутатському прогулі. Це є форма політичного абсентеїзму, яка виражається у формі протесту і блокування прийняття рішень. У зв'язку з чим у роботі наголошується, що саме депутатський абсентеїзм є однією з причин формування недовіри населення до влади, а це вже стає чинником виникнення виборчого абсентеїзму, адже населення через недовіру до влади свідомо ігнорує вибори. Враховуючи, що вибори є однією з ключових ознак демократичної держави, через які, власне, здійснюється легітимація влади, виборчий абсентеїзм ставить під сумнів легітимність виборчих процесів і є загрозою для повноцінного функціонування демократичного ладу. У контексті зазначеного у статті проаналізовано відсоткову статистику явки виборців на президентських та парламентських виборах, згідно дослідження Українського центру суспільних даних. При цьому авторами звернено увагу, що у виборах до Європарламенту також спостерігається зниження активності громадян, окрім цього, зауважується, що існують країни, де участь у виборах є обов'язковою, а за неявку передбачено відповідальність згідно закону.

У статті також досліджено відповідні чинники, які обумовлюють виборчий абсентеїзм, зокрема: тип виборчої системи, тип виборів, рівень правової культури, загальна освіченість населення, недовіра до влади, гендерний аспект, вік виборців тощо; запропоновано низку ефективних механізмів, спрямованих на підвищення рівня виборчої активності громадян, а саме: підвищення рівня правової культури та громадянської освіти, правове виховання молоді, підвищення рівня довіри громадян до органів влади та залучення засобів масової інформації. У підсумку авторами констатовано, що зусилля слід спрямовувати не лише на подолання абсентеїзму як явища, а передусім на подолання політичної відстороненості громадян від інститутів влади та політичного життя.

Ключові слова: абсентеїзм, форми політичного абсентеїзму, демократична держава, вибори, виборча система.

The article is devoted to highlighting one of the current scientific issues, namely the substantive characteristics of electoral absenteeism. The authors consider the forms of political absenteeism: parliamentary and electoral, with a greater concentration of attention on the study of electoral absenteeism. Parliamentary absenteeism is manifested in the absence of meetings or in deputy absenteeism. This is a form of political absenteeism, which is expressed in the form of protest and blocking decision-making. In this regard, the work emphasizes that it is deputy absenteeism that is one of the reasons for the formation of public distrust of the authorities, and this already becomes a factor in the emergence of electoral absenteeism, because the population, due to distrust of the authorities, consciously ignores elections. Given that elections are one of the key features of a democratic state, through which, in fact, the legitimization of power is carried out, electoral absenteeism calls into question the legitimacy of electoral processes and is a threat to the full functioning of the democratic system. In the context of the above, the article analyzes the percentage statistics of voter turnout in presidential and parliamentary elections, according to a study by the Ukrainian Center for Social Data. At the same time, the authors draw attention to the fact that in the elections to the European Parliament there is also a decrease in citizen activity, in addition, it is noted that there are countries where participation in elections is mandatory, and failure to appear is punishable by law.

The article also explores the relevant factors that determine electoral absenteeism, in particular: the type of electoral system, the type of elections, the level of legal culture, the general education of the population, distrust of the authorities, the gender aspect, the age of voters, etc.; a number of effective mechanisms aimed at increasing the level of electoral activity of citizens are proposed, namely: increasing the level of legal culture and civic education, legal education of young people, increasing the level of trust of citizens in government bodies and involving the media. As a result, the authors state that efforts should be directed not only to overcoming absenteeism as a phenomenon, but primarily to overcoming the political alienation of citizens from institutions of power and political life.

Key words: absenteeism, forms of political absenteeism, democratic state, elections, electoral system.

Явище абсентеїзму привертає значну увагу з боку науковців, дослідників, оскільки є доволі поширеним у демократичних суспільствах і потенційно становить загрозу для ефективного функціонування демократичних інститутів. Вибори відіграють ключову роль у функціонуванні держави, так, як саме через них формується влада та здобувається її суспільне визнання. Проте дедалі частіше спостерігається тенденція, коли громадяни, наділені активним виборчим правом, не приходять на виборчі дільниці та не беруть участі в реалізації свого конституційного права. Причини цього можуть бути як загальнонаціональними – зокрема, політична ситуація в країні під час виборів, так і суто індивідуальними – наприклад, відмова брати участь у політичному процесі з особистих переконань.

Розуміння низки факторів, котрі впливають на рівень виборчої активності, є необхідним кроком для подолання

цього явища. Хоча, на переконання авторів, повністю усунути абсентеїзм неможливо, проте, зменшити його масштаби – цілком реально. Водночас застосування примусу до участі у виборах не є прийнятним підходом. У даному контексті необхідно, щоб самі громадяни усвідомлювали значення свого голосу. Для цього слід впроваджувати ефективні заходи, які б сприяли підвищенню явки виборців на дільницях порівняно з попередніми виборчими кампаніями. Адже низький рівень участі громадян на виборах прямо впливає на легітимність обраної влади.

Попри загальне розуміння важливості виборів як складової політичного процесу й елементу функціонування демократичної держави, значна частина населення все ж не бере в них активної участі. Часто виборці, не взявши участі в голосуванні, все ж таки уважно стежать за результатами виборів, не замислюючись над тим, скільки людей

насправді вплинули на ці результати. Статистичні дані засвідчують та вказують на те, що досить питома вага осіб, які мають право голосу, не реалізують його, не обираючи жодного кандидата чи партію. Таку пасивну поведінку виборців називають абсентеїзмом, що становить серйозну загрозу для легітимності виборчого процесу.

Щодо самого терміну «абсентеїзм», то варто зауважити, що його тлумачення може варіюватися, однак у загальному сенсі він означає «прогул», «неявка» або «відсутність» у виборчому процесі. Так, відповідно до Великого тлумачного словника української мови, абсентеїзм – це масове ухиляння від участі у виборах та систематична відсутність на засіданнях членів колегіальних органів, байдужість до здійснення своїх політичних прав. Кембриджський словник, у свою чергу, інтерпретує цей термін як відсутність у школі чи на роботі, або ж прогул [1, с. 2; 2]. Ці різні розуміння значення терміну пов'язані з приналежністю країн до різних наукових традицій та лінгвістичних особливостей [3, с. 43–45].

Відтак, виходячи з політичного аспекту абсентеїзму можна виокремити дві його форми, а саме: парламентський та виборчий. Парламентський абсентеїзм проявляється у відсутності на засіданнях або ж у депутатському прогулі. На практиці трапляється, що опозиційні депутати можуть залишити власне місце, не набравши кворум. Це є форма політичного абсентеїзму, яка виражається у формі протесту і блокування прийняття рішень. Такі дії можуть розглядатися як правопорушення, оскільки брати участь у засіданнях є обов'язком депутата, але ж оскільки депутати голосують за певний законопроект, то це також можна вважати ухилянням від голосування або ж неявкою на робочому місці, тобто проявом абсентеїзму. Саме депутатський абсентеїзм є однією з причин формування недовіри населення до влади, а це вже стає чинником виникнення виборчого абсентеїзму, адже населення через недовіру до влади свідомо ігнорують вибори [4, с. 29–30; 5, с. 102]. У науковій літературі розрізняють активний та пасивний абсентеїзм. Активний абсентеїзм виражається у свідомому бойкоті виборів як формі політичного протесту. Натомість пасивний абсентеїзм характеризується відсутністю інтересу до політичного життя загалом [6, с. 70].

Безперечно, вибори є однією з ключових ознак демократичної держави. Саме через них здійснюється легітимізація влади, тобто її загальне визнання. Під час виборів громадяни, які мають активне виборче право (виборці), реалізують свою волю шляхом обрання одного з кандидатів. Це може бути кандидат на пост Президента, депутат Верховної Ради України або претендент на посаду в органах місцевого самоврядування. Для того, щоб реалізувати своє виборче право, громадянин повинен з'явитися на виборчу дільницю у встановлений час, отримати виборчий бюлетень і, перебуваючи в кабіні для голосування, зробити свій вибір на користь кандидата або політичної партії, яких він вважає найкращими для відповідної посади.

Як відомо, в Україні діє принцип, згідно з яким навіть якщо на виборчу дільницю з'явиться один виборець, то вибори вважатимуться дійсними, оскільки не існує встановленої мінімальної відсоткової явки виборців. Проте, в деяких країнах цей поріг явки виборців існує, оскільки влада зацікавлена у явці громадян на вибори, в іншому випадку вибори будуть вважатися недійсними. Це доцільний підхід у виборчій практиці, адже самі вибори виступають не тільки засобом формування влади, але й способом її визнання народом, окрім того забезпечить в майбутньому волю народу та убезпечить від ризиків невизнання обраної влади [6, с. 72].

В Україні за останні роки, на жаль, можемо спостерігати тенденцію зниження явки виборців на виборчих дільницях, якравим свідченням чого є відповідні статистичні дані. Так, згідно з дослідженнями Українського центру

суспільних даних, явка виборців на президентських виборах становила: 1991 рік – 85%; 1994 рік – 69% (1 тур), 71% (2 тур); 1999 рік – 70% (1 тур), 74% (2 тур); 2004 рік – 75% (1 тур), 81% (2 тур), 77% (3 тур); 2010 рік – 67% (1 тур), 69% (2 тур); 2014 рік – 60%; 2019 рік – 63% (1 тур), 61% (2 тур). При цьому слід наголосити, що ще більш суттєвим за показниками було зниження явки виборців на виборах до Верховної Ради України: 1998 рік – 69,63%; 2002 рік – 65,21%; 2006 рік – 58,97%; 2007 рік – 57,94%; 2012 рік – 58,05% (мажор.), 57,43% (пропорц.); 2014 рік – 52,13% (мажор.), 50,95% (пропорц.); 2019 рік – 49,17% (мажор.); 49,24% (пропорц.) [7, с. 103–104].

Загалом, аналізуючи статистику явки виборців у різних країнах світу, де участь у виборах не є обов'язковою, можна помітити подібну тенденцію до тієї, що спостерігається і в Україні. Наприклад, участь у виборах до Європарламенту демонструє зниження активності громадян: якщо у 1979 році явка становила 62%, то у 2014 році вона знизилась до 43,1%. Утім, у 2019 році показник виріс до 50,62%, а в 2024 році сягнув 51%. При цьому варто враховувати, що за ці роки кількість держав-членів ЄС суттєво зросла [8, с. 16; 9; 10, с. 36], що частково пояснюється глобальними політичними змінами. Проте, попри це, участь лише половини виборців свідчить про низький рівень реалізації активного виборчого права. Це вказує на те, що явище абсентеїзму притаманне не лише Україні, а є глобальною проблемою, яка становить серйозну загрозу для демократичних процесів.

Водночас у низці країн – таких як Австрія, Греція, Швейцарія, Об'єднані Арабські Емірати, Туреччина – участь у виборах є обов'язковою, а за неявку передбачено відповідальність згідно закону. Санкції можуть варіюватися: від штрафів до ув'язнення, а також обмежень у підприємницькій діяльності чи зайнятті посад. Окрім цього, у деяких державах стимулом до участі у виборах є додаткові виплати. У таких країнах абсентеїзм майже відсутній [8; с. 139–140; 5, с. 101].

Втім, запровадження обов'язкового голосування може вступити в суперечність із конституційними правами людини, оскільки участь у виборах – це перш за все право, а не обов'язок. Зобов'язання голосувати може поставити під сумнів легітимність результатів, адже незацікавлених виборців легше схилити до підкупу, що створює ризики для демократичності самого процесу [6, с. 74]. Участь у виборах має бути добровільним виявом волі громадянина. Примус до голосування суперечить принципам демократії, адже позбавляє особу свободи вибору – навіть у рішенні не брати участі.

Відтак, явка виборців значною мірою залежить від політичної ситуації як у країні, так і у світі. Для прикладу, порівнюючи явку на президентських виборах 1999 року з тією, що була після Помаранчевої революції у 2004 році, можна спостерігати значне зростання активності виборців [7, с. 103]. Тоді спроба фальсифікації результатів викликала масштабне обурення громадян, і на повторних виборах явка була помітно вищою, що свідчить про підвищену громадянську свідомість. Отже, можна прогнозувати, що за умов посилення політичної обізнаності громадян та зростання їхньої зацікавленості у долі держави, рівень явки на виборах може істотно зрости.

Варто також підкреслити, що виборчий абсентеїзм зумовлений цілою низкою чинників – не лише правовими, а й соціальними, політичними та психологічними. Одним з таких чинників є тип виборчої системи. Як відомо, є три типи виборчої системи, а саме мажоритарна, пропорційна та змішана. Найбільший прояв абсентеїзму простежується саме за мажоритарної та змішаної виборчих систем, коли багато виборців вважають, що їх голос не є важливим і нічого не вирішує, адже перемагає той кандидат за якого проголосувала більшість, тому просто пропускають вибори. Варто зазначити, що мажоритарна система

може і мотивувати виборців голосувати через зрозумілість самого процесу та безпосередньо через доступний перелік кандидатів. Від пропорційного типу виборчої системи залежить більше, оскільки сумарна кількість голосів впливає на розподіл місць, тому виборці відчують свій голос важливішим. Але сам процес підрахунку голосів є набагато складнішим. Тут мова йде про парламентські вибори [11 с. 100; 12, с. 27–28].

Також явка громадян на виборах залежить і від самого типу виборів. Адже щонайвищий рівень виборів, тим більша кількість виборців. До прикладу, як вже зазначалось, у статистиці явки виборців на виборчих дільницях – на президентських виборах з'являється більший відсоток виборців, ніж на парламентських. Щодо місцевих виборів, то абсентеїзм є найбільш поширеним, оскільки велика частина виборців не обізнані у функціонуванні місцевої влади, саме тому не долучається до її формування та не бере активну участь у її обранні [4, с. 32; 6, с. 67–68].

Вагомим фактором, що впливає на явище абсентеїзму, є рівень правової культури та загальної освіченості населення. Особи з високим рівнем правової обізнаності краще орієнтуються у виборчих процедурах, усвідомлюють їхнє значення та розуміють функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування. Такі громадяни здатні здійснювати критичний аналіз політичної ситуації, прогнозувати наслідки виборів і, відповідно, активніше беруть участь у голосуванні. Натомість виборці з низьким рівнем освіти, як правило, не виявляють зацікавленості в політичних процесах, особливо якщо не бачають прямого зв'язку між результатами виборів та рівнем власного добробуту. У більшості випадків такі виборці не аналізують передвиборчі програми кандидатів і приймають рішення на основі емоційного або поверхневого враження, а іноді – взагалі ігнорують вибори.

Окрему проблему становить поширена в суспільстві недовіра до влади, яка також виступає важливим чинником зниження явки виборців. Значна частина громадян свідомо відмовляється брати участь у виборах, вважаючи, що зміна політичного керівництва не призведе до покращення соціально-економічної ситуації, а іноді – лише її ускладнить. Крім того, існує поширене переконання, що вибори не є ефективним інструментом демократичного впливу на владу. У науковій літературі зазначається, що втрата довіри до державних інституцій зумовлена неналежним виконанням посадовцями своїх обов'язків, порушенням законодавства та ігноруванням суспільно значущих проблем. Виборці не вірять у можливість впливу на формування влади, оскільки вважають результати виборів передбачуваними або навіть сфальсифікованими. Також слід враховувати, що частина громадян не знаходить серед кандидатів таких, що відповідають їхнім уявленням та очікуванням, що також знижує мотивацію до участі у голосуванні [8, с. 79–81; 12, с. 28].

Актуальним питанням є також гендерний аспект участі у виборах. Згідно з емпіричними дослідженнями, більшість виборців, які брали участь у голосуванні, становлять чоловіки [8, с. 58; 4, с. 32]. Це може бути зумовлено як історичними факторами (зокрема, більш пізнім наданням жінкам виборчих прав), так і соціальними умовами, зокрема більшою зайнятістю жінок у сфері ведення домашнього господарства. Унаслідок цього в суспільстві сформувалися стереотипи щодо обмеженої ролі жінок у політичних процесах. Проте в умовах демократичної держави кожен громадянин, незалежно від статі, має рівне виборче право, і його реалізація є важливою умовою забезпечення справедливого та репрезентативного виборчого процесу.

Слід зауважити, що виборчий абсентеїзм може бути зумовлений і таким чинником, як вік виборців. У більшості держав активне виборче право надається особам, які досягли 18-річного віку. Водночас емпіричні дослідження

демонструють, що саме серед молоді рівень абсентеїзму є найвищим. Це може бути спричинене як недостатнім рівнем політичної обізнаності, так і переконанням у неефективності або незначущості власного голосу, а також банальною байдужістю до політичних процесів. У представників старшого покоління, навпаки, зазвичай фіксується вищий рівень участі у виборах, що, ймовірно, пов'язано із набутим життєвим досвідом, сформованим почуттям громадянської відповідальності та прагненням забезпечити стабільне майбутнє для наступних поколінь. Відповідно до результатів соціологічних досліджень, проведених на початку 2000-х років, рівень абсентеїзму серед осіб старшого віку становить 10–20%, тоді як серед молоді він сягає до 30% [11, с. 99; 13, с. 24].

Значну роль у поширенні виборчого абсентеїзму відіграють також економічні чинники. Частина виборців оцінює виборчий процес крізь призму витрат часу, зусиль і фінансових ресурсів (до прикладу, витрати часу та фінансових ресурсів на дорогу до виборчої дільниці). У випадках, коли очікувана користь від голосування не компенсує зазначених витрат, виборці можуть ухилитися від участі у виборах [12, с. 27]. Окрім вікових та економічних аспектів, на виборчу активність також впливають погодні умови, стан здоров'я, час і місце проведення виборів, а також особисті чи сімейні обставини.

Проблема низької виборчої явки ставить під сумнів легітимність державної влади та органів місцевого самоврядування, адже вибори виступають ключовим інструментом реалізації демократичного принципу народо-владдя. Низький рівень участі виборців може свідчити про те, що частина громадян з активним виборчим правом фактично не визнає результати виборів, оскільки не брала участі у формуванні органів влади. Така ситуація потенційно створює передумови для поширення суспільного невдоволення, що згодом може трансформуватися у критику обраної влади та зміну політичних настроїв у суспільстві. Зрештою, в окремих випадках саме неявка на вибори може бути способом політичного вираження позиції виборця.

Безсумнівно, абсентеїзм справляє негативний вплив на розвиток демократичного ладу [6, с. 71]. Демократія як форма державного режиму передбачає активну участь громадян у процесах формування та реалізації публічної влади. Якщо ж абсентеїзм набуває масового характеру, то це свідчить про зниження рівня зацікавленості населення у функціонуванні політичної системи. Хоча голосування не є обов'язком, а лише правом, його реалізація є основоположною умовою функціонування демократичного суспільства. Широке розповсюдження абсентеїзму також сприяє зростанню рівня політичної маніпуляції, фрагментації суспільства та зниженню політичної узгодженості, що, у свою чергу, створює загрозу для стабільності демократії як такої.

Попри складність подолання виборчого абсентеїзму, науковий дискурс пропонує низку ефективних механізмів, спрямованих на підвищення рівня виборчої активності громадян. Звичайно, що повне викорінення цього феномену є малоймовірним, однак вжиття належних заходів може суттєво збільшити участь населення у виборах.

Одним із ключових напрямів у боротьбі з виборчим абсентеїзмом є підвищення рівня правової культури та громадянської освіти. Важливо формувати політичну культуру ще на ранніх етапах соціалізації – зокрема, шляхом запровадження відповідних навчальних курсів у загальноосвітніх школах, що акцентували б увагу на важливості виборів як інституційного механізму демократії [7, с. 107–112]. Також доцільним є включення до навчальних програм закладів вищої освіти, незалежно від спеціальності, дисциплін, спрямованих на формування активної громадянської позиції та підвищення політичної обізнаності. Окрім зазначеного, доросле населення також

потребує постійного залучення до просвітницьких ініціатив, таких як тренінги та освітні курси, спрямовані на підвищення громадянської свідомості, оскільки остання формується протягом усього життя.

Особливу увагу слід приділяти правовому вихованню молоді. Йдеться, зокрема, про поширення знань щодо процедури виборчого процесу, усвідомлення значущості кожного голосу, ознайомлення з політичними програмами кандидатів. У цьому контексті науковці пропонують здійснювати комплекс заходів, таких як «публічні комунікації», «маркетингові кампанії», а також «формальні та неформальні програми громадянської освіти», метою яких є зміна суспільних цінностей, підвищення рівня знань і розвитку громадянських компетенцій [13, с. 18–20]. Зростання проінформованості громадян щодо функціонування демократичних інституцій сприятиме зменшенню частки осіб, які ігнорують виборчий процес.

Серед запропонованих у публічному дискурсі засобів подолання абсентеїзму іноді порушується ідея запровадження обов'язкової участі у виборах. З формального погляду, це могло б слугувати виразом легітимації влади народом. Проте такий підхід, на наш погляд, є суперечливим, зважаючи на потенційні ризики, зокрема, такі як посилення маніпуляцій з боку кандидатів, які можуть впливати на виборців через підкуп, особливо тих, хто не має чітко сформованої позиції. Виборчий процес має ґрунтуватися на добровільності й усвідомленості вибору, а не на зовнішньому примусі чи матеріальних стимулах. У цьому контексті першочергового значення набуває подальше підвищення рівня громадянської освіти. Не існує жодної виборчої системи, яка б була повністю досконалою. Часто кандидати намагаються виявити її вразливість і використати їх у власних інтересах.

Серед інших засобів впливу на виборчу активність пропонується введення адміністративних або економічних стимулів, наприклад: заборона обіймати певні посади у разі неучасті у виборах або ж матеріальне заохочення – у формі надбавок до заробітної плати, стипендій, знижок на освітні курси тощо [8, с. 145; 150]. Однак важливо підкреслити, що подібні заходи не гарантують усвідомленого та відповідального голосування громадян, оскільки мотив обрання може бути зумовлений зовнішньою вигодою, а не справжньою політичною позицією.

Варто зазначити, що одним із дієвих інструментів зниження рівня виборчого абсентеїзму є підвищення рівня довіри громадян до органів влади. Держава повинна забезпечити належну звітність перед суспільством щодо результатів своєї діяльності, а також налагодити ефективну комунікацію з громадянами з метою виявлення та вирішення їхніх проблем. Важливим чинником є також забезпечення прозорості виборчого процесу. Окрім цього, доцільним є періодичне оновлення списків кандидатів політичних партій, що сприятиме формуванню у громадян уявлення про реальну можливість змін у політичному середовищі [8, с. 146–151]. За умови, що суспільство усвідомить зацікавленість влади у покращенні добробуту населення, ймовірність активної участі громадян у виборах зростатиме. Водночас не можна повністю виключити існування певної категорії пасивних абсентеїстів, які сприймають вибори як несуттєвий інструмент впливу на власний добробут, оскільки вважають, що рівень їхнього життя не залежить

від функціонування політичних інституцій. Таким чином, незважаючи на потенційно позитивний вплив зазначених заходів на подолання абсентеїзму, у довгостроковій перспективі не виключається повторне зростання кількості виборців, які не братимуть участі у голосуванні.

Ще одним способом подолання абсентеїзму є залучення до цього процесу засобів масової інформації. Йдеться не про інтенсивну рекламу політичних кандидатів, а про впровадження нових форматів презентації передвиборчих програм. Доцільним є проведення публічних дебатів, «круглих столів», а також експертний аналіз програм незалежними науковцями та дослідницькими установами. Такі заходи сприятимуть підвищенню конкурентності виборів і мотивуватимуть громадян до участі в них [5, с. 105]. У контексті боротьби з депутатським абсентеїзмом необхідно вжити заходів, які унеможливлять його прояв, зокрема, слід запровадити ефективні механізми відповідальності за неучасть у голосуваннях та прогули.

Разом з тим, на думку дослідників, зусилля слід спрямовувати не лише на подолання абсентеїзму як явища, а передусім на подолання політичної відстороненості громадян від інститутів влади та політичного життя [8, с. 159]. Відчуження від політичної сфери зумовлює не лише низький рівень участі у громадському житті, але й безпосередньо породжує абсентеїзм. У більшості випадків абсентеїзм є наслідком втрати інтересу суспільства до політики, незважаючи на те, що політична активність є одним з ключових елементів ефективного функціонування демократичної держави.

Таким чином, попри те, що вибори є ключовим інститутом демократичного ладу, який забезпечує легітимацію влади та функціонування політичної системи, значна частина громадян, наділених активним виборчим правом, не реалізує його, утримуючись від участі у виборах (тобто мова йде про прояви виборчого абсентеїзму). У цілому на поширення абсентеїзму впливає сукупність чинників, зокрема: внутрішньо- та зовнішньополітична ситуація, тип виборчої системи, вид виборів, рівень загальної та правової обізнаності громадян, наявність або відсутність довіри до органів влади, соціально-демографічні характеристики виборців (вік, стать), а також специфіка періоду проведення виборів, наявність загроз здоров'ю (наприклад, пандемій) чи індивідуальні життєві обставини.

На сучасному етапі абсентеїзм набув широкого розповсюдження, що ставить під сумнів легітимність виборчих процесів і є загрозою для повноцінного функціонування демократичного ладу. Незважаючи на те, що повністю усунути це явище неможливо, існують інструменти, корті здатні знизити його рівень. Відтак, ефективними заходами є підвищення рівня громадянської освіти та правової культури, зміцнення довіри до державних інституцій, забезпечення прозорості та конкурентності виборчих процесів. Водночас запровадження обов'язковості голосування чи матеріального заохочення участі у виборах може мати зворотний ефект. У цьому контексті йдеться не стільки про необхідність викорінення абсентеїзму, скільки про доцільність активного залучення громадян до участі в суспільно-політичному житті. Адже абсентеїзм є, передусім, наслідком байдужості громадян до діяльності інститутів влади та політичного процесу загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад. та голов. Ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, ВТФ «Перун». 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnnyk/page/n1/mode/2up> (дата звернення: 28.05.2025).
2. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/absenteeism> (дата звернення: 28.05.2025).
3. Крижанівська В. І. Студентський абсентеїзм в інформаційному суспільстві: дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора філософії: 054 Соціологія. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2023. 238 с. URL: <https://ekhnur.karazin.ua/handle/123456789/18070> 2up (дата звернення: 28.05.2025).
4. Frantsuz-Yakovets T. Absenteeism in modern law: causes and methods of overcoming it. *Journal of International Legal Communication*. 2023. № 9 (2). С. 27–34. URL: <https://jilc.e-science.space/wp-content/uploads/2023/08/JILS-2023-9-2-027-034-Frantsuz-Yakovets.pdf> 2up (дата звернення: 28.05.2025).

5. Росенко М. І. Абсентеїзм та його вплив на становлення парламентаризму. Суспільна політика. С. 99–105. URL: <https://studies.in.ua/pravo/06.pdf> (дата звернення: 28.05.2025).
6. Бучин М. А. Еволюція демократичних принципів виборів та особливості їхньої реалізації в Україні: дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук: 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2016. 488 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_buchyn.pdf 2up (дата звернення: 29.05.2025).
7. Корнієвський О., Перегуда Є., Гаврилюк Д. Громадянська освіта як фактор подолання абсентеїзму в Україні. *Політичні дослідження. Політична культура та ідеологія*. 2022. № 1 (3). С. 99–120. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/2786-4774-2022-1-5.pdf> 2up (дата звернення: 29.05.2025).
8. Гаврилюк Д. Ю. Абсентеїзм як феномен електоральної культури в контексті демократизації українського суспільства: дис. ... на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук: 23.00.03 – політична культура та ідеологія. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2015. 239 с. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41859/Havryliuk_dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y 2up (дата звернення: 29.05.2025).
9. Результати виборів Європейського парламенту 6-9 червня 2024 року та їхнє значення для політичного майбутнього ЄС та України. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/rezultaty-vyboriv-uevropeyskoho-parlamentu-6-9-cherivnya-2024> 2up (дата звернення: 29.05.2025).
10. Гербут Н. А., Попов О. Д. Абсентеїзм на виборах до європейського парламенту: досвід для України в контексті європейської інтеграції. *Актуальні проблеми політики*. Випуск 72. 2023. С. 34–41. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/72_2023/5.pdf 2up (дата звернення: 30.05.2025).
11. Кулеба О., Бучин М. Абсентеїзм як форма низької політичної участі. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Львів. 2011. Випуск 23. С. 98–102. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25769/17-Kuleba.pdf?sequence=1> 2up (дата звернення: 30.05.2025).
12. Муценко Я. О. Електоральний абсентеїзм: причини та мотивація. *Регіональні студії*. 2023. № 33. С. 25–29. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/33/4.pdf> 2up (дата звернення: 30.05.2025).
13. Голосування поза шаблоном. Практичний посібник щодо підвищення обізнаності серед молодих виборців. Рада Європи, 2020. 68 с. URL: https://youth-worker.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/vote_outside_the_box_ukr-1.pdf 2up (дата звернення: 30.05.2025).